

DE VUGHTSE SCHATVONDST

Sinds enige tijd worden in opdracht van het Waterschap "Het Stroomgebied van de Dommel" werkzaamheden uitgevoerd ter verbreding en kanalisering van het Halsche Water / de Essche Stroom. In verband hiermee is o.a. door middel van een dragline ten zuiden van de weg Vught - Sint-Michielsgestel bij de Halse brug het talud van de westelijke oever van het Halsche Water ongeveer 8 m naar het westen verplaatst, waarbij de verwijderde grond langs de kant is gedeponeed. In deze grond heeft de vijfjarige Rientje Nijssen uit Vught einde augustus enige Romeinse munten gevonden; daarna zijn op dezelfde plek (ongeveer 60 m ten zuiden van de brug) door verschillende jongens nog tal van dergelijke geldstukken ontdekt. Dank zij een bericht van de heer H. Havinga, leraar aan de Rijks H.B.S. te 's-Hertogenbosch, kwam de directeur van het Prov. Genootschap van K. en W. in Noord-Brabant, mr. J. B. M. Laudy, op 21 september van een en ander op de hoogte. Deze heeft samen met de Bossche numismaat dr. J. P. van Erp aanstonds een nader onderzoek ingesteld. Van de reeds gevonden munten konden er tot nu toe 86 achterhaald worden; bovendien leverde de vindplaats zelf, die van 21 tot en met 25 september met veler enthousiaste medewerking is onderzocht nog 56 stuks op, die, verspreid over een oppervlakte van ca. 5 m², werden aangetroffen in een pakket zand dat enigszins verontreinigd was door stukjes veen. De munten zijn alle z.g. antoniniani, o.a. van de Romeinse keizers Gallienus (253-268), Claudius Gothicus (268-270) en Aurelianus (270-275), en van de Gallische usurpatoren Postumus (259-268), Victorinus (268-270), Tetricus I (270-273) en Tetricus II (273).

Uit het zandpakket waarin de munten zijn gevonden, is ook nog te voorschijn gekomen een ronde loden schijf (diam. 6.7-6.9 cm, dikte 0.5-0.7 cm), in het centrum waarvan zich een conische gaatje bevindt (diam. 3-2 mm).

Het stuk weegt 218.25 gram. Ongetwijfeld hebben we hier te maken met een gewicht uit de Romeinse tijd, en wel een bes (of bessis) (218.30 gram) = 8 unciae = $\frac{2}{3}$ as of libra (Romeins pond).

In de opgeworpen grond bevonden zich verder - naar alle waarschijnlijkheid zonder enig rechtstreeks verband met de munten - dierenbeenderen, een randfragm. van een terra sigillata-bord (Drag. 31; 2de-eeuws), enige ruwwandige Romeinse scherven, o.a. de knop van een deksel en een stuk rand van een kookpot met dekselgeul, en wat scherfjes van inheems-Romeins aardewerk.

De vindplaats maakt deel uit van het landgoed Bleijendijk, dat eigendom is van de N.V. Grobouma te 's-Hertogenbosch.

De geldstukken vormen ongetwijfeld een gesloten muntvondst (schatvondst), hoewel geen sporen ontdekt zijn van een of ander omhulsel waarin ze geborgen kunnen zijn geweest. Opvallend is dat de meeste munten zeer goed geconserveerd zijn en weinig sporen van slijtage vertonen; ze zijn zeker niet lang in omloop geweest. Het ziet er voorlopig naar uit dat het betreffende geld in de grond is terechtgekomen tussen 273 en 275 (of zeer kort daarna), en dat het in een tijd van gevaar met opzet is verborgen. Als zodanig sluit deze groep munten dan aan bij het zeer geringe aantal van dergelijke vondsten uit Nederland, waarvan de jongste munt dateert uit 268-275 (de tijd na Postumus tot de dood van Aurelianus, die een einde maakte aan het bewind van de Gallische tegenkeizers); uit die periode is ze, wat het zuidelijke deel van ons land betreft, zelfs het enige met zekerheid bekende muntdeposito (vgl. W. J. de Boone, *De Franken* (1954), o.a. kaart 4, en W. A. van Es, *De Romeinse muntvondsten uit de drie noordelijke provincies* (1960), o.a. kaart IV). Interessant is verder nog dat in het Centraal Noordbrabants Museum te 's-Hertogenbosch een gouden munt van Tetricus I bewaard wordt, die eertijds gevonden is te Boxtel, niet ver van de grens der gemeente Vught, op de buitenplaats Steenwijk (A. W. Byvanck, *Exc. Rom. III*, p. 81); deze "is misschien op te vatten als de kleinste mogelijke schatvondst uit deze tijd" (De Boone, o.c., p. 43).

Dr. J. P. van Erp heeft zich gaarne bereid verklaard zorg te willen dragen voor de verdere determinering en bestudering van de Vughtse munten. De resultaten hiervan zullen te zijner tijd gepubliceerd worden in het Jaarboek voor Munt- en Penningkunde.

Tijdens de hierboven vermelde werkzaamheden bij het Halsche Water is enige tijd geleden ongeveer 650 m ten zuiden van de Halse brug - naar verluidt 3 m ten westen van de voormalige westelijke oever, op een diepte van 2 m - een enigszins ingedeukt halfbolvormig metalen bakje gevonden (grootste diam. ca. 11.5 cm; hoogte ca. 5 cm). Het is gedreven uit een plaat roodkoper; de rand is plat naar buiten omgebogen. Tegen de rand en de

wand, aan de buitenzijde, waren oorspronkelijk op gelijke onderling afstand vier verticale bandvormige en naar buiten omgeslagen haakjes of oortjes vastgesoldeerd; hiervan is er thans nog slechts één aanwezig. Door middel van deze oortjes kon het bakje aan vier kettinkjes worden opgehangen.

Waarschijnlijk betreft het een onderdeel van een weegschaal of een lampje. De datering staat geenszins vast; men zou kunnen denken aan de Romeinse tijd, maar evenzeer aan de 14de of 15de eeuw.

Nadat het bovenstaande vondstbericht op 27 september voltooid was, hebben nieuwe ontdekkingen er voor gezorgd dat de daarin vermelde gegevens wel binnen zeer korte tijd als hoogst onvolledig moesten worden beschouwd. Vandaar deze poging om een en ander aan te vullen, ofschoon ik mij er van bewust ben dat het volslagen onmogelijk is nu reeds het geheel der jongste Vughtse verrassingen te overzien.

Het onderzoek van de vindplaats kwam in een tweede stadium toen drs. W. H. Th. Knippenberg, leraar aan het Klein Seminarie "Beekvliet" te Sint-Michielsgestel, voor den dag kwam met het denkbeeld de grond waarin zich nog Romeinse munten konden bevinden, over te brengen naar het seminarie en deze aldaar te zeven met behulp van studenten. De N.V. Grobouma te 's-Hertogenbosch (directeur J. Schroeders) gaf welwillend toestemming tot het vervoer. Nadat het transport op 27 september had plaatsgevonden en de eerste scheppen zand door de zeven waren gehaald, bleek de buit binnen 24 uur reeds 275 munten, twee Romeinse zilveren lepels en een halffabrikaat van een dergelijke lepel te bedragen.

Een in allerijl georganiseerd, hernieuwd onderzoek op de vindplaats zelf (op bepaalde gronden was het vermoeden gerezen dat nog wel een groot gedeelte van de schat te Vught kon verblijven) leverde op 28 september 231 munten en nog een halffabrikaat van een zilveren lepel op, waarna op zaterdag 29 september een van onze meest volhardende medewerkers, M. van Griensven uit Sint-Michielsgestel, de ontdekking van zijn leven deed door 3182 munten aan het daglicht te brengen.

Intussen valt het om verschillende redenen te betreuren dat op die zaterdag nog tal van munten in handen zijn gekomen van "onbekende vindsters". Uit wetenschappelijk oogpunt bezien is het van het grootste belang dat de *gebele* schatvondst te zijner tijd bestudeerd kan worden, aangezien het alleen mogelijk is er de juiste conclusies uit te trekken als men kennis heeft kunnen nemen van het volledige materiaal. Daarom doe ik dan ook een dringend beroep op al degenen wie dit aangaat, om ons (d.w.z. allen aan wie deze muntschat in de eerste plaats uit wetenschappelijk oogpunt ter harte gaat) te willen helpen bij het verkrijgen van een compleet overzicht en daartoe de nodige mededelingen te doen, b.v. aan drs. Knippenberg, of aan mr. J. B. M. Laudy te 's-Hertogenbosch. Een en ander is een kwestie van vertrouwen.

Dank zij het ingrijpen van de burgemeester van Vught, J. A. M. Rouppe van der Voort, heeft de vindplaats vanaf zaterdag onder speciaal politietoezicht gestaan. Op dinsdag 2 oktober zijn nog enige m³ grond vervoerd naar Sint-Michielsgestel, waar vele studenten zich nog voortdurend in hun vrije tijd bezighouden met zeven. Op die zelfde dag konden we de vindplaats eindelijk met een gerust hart verlaten. Deze was tot slot niet zonder succes met behulp van een mine-detector op verdere metalen geheimen onderzocht door sergeant N. J. W. van den Braak uit de Dumoulin-kazerne te Soesterberg en verbonden aan de Genieschool aldaar; voor de bijzonder vlotte medewerking die in verband hiermee verleend is door de waarnemend kazernecommandant, overste Rutgers, zijn wij zeer erkentelijk.

Op het ogenblik waarop dit bericht wordt geschreven (zaterdagavond 13 oktober), is het totale aantal munten gestegen tot ca. 4670. Volgens mededeling van drs. Knippenberg bieden 4194 munten, die door hem voorlopig geëvalueerd zijn, het volgende overzicht.

ROMEINSE KEIZERS

Valerianus I (253-260)	7
Gallienus, zoon en medekeizer van Valerianus I (253-268)	646
Salonina, vrouw van Gallienus	68
Valerianus II, zoon van Gallienus (Caesar: 253-255)	1
Saloninus, zoon van Gallienus (Caesar: 255-258; Augustus: 258-259)	1
Claudius Gothicus (268-270)	507
Quintillus, broer van Claudius Gothicus (270)	28
Aurelianus (270-275)	58

TEGENKEIZERS

a. In het oosten

Macrianus II (260-261)	1
------------------------	---

b. In het westen: Gallische Rijk

Postumus (259-268)	100
Laelianus (268)	1
Marius (268)	8
Victorinus (268-270)	434
Tetricus I (270-273)	1572
Tetricus II, zoon van Tetricus I (Caesar: 270-273; Augustus: mogelijk in 273)	762

De munten zijn in verschillende plaatsen geslagen, o.a. te Trier (Gallische tegenkeizers). Het ziet er naar uit dat de schatvondst in numismatisch opzicht vooral belangrijk zal blijken te zijn door het grote aantal munten van Tetricus I en II. Opvallend is dat enige exemplaren van munten van deze keizers slechts aan één zijde beslagen zijn.

De muntvondst uit Vught wordt wat Nederland betreft in omvang alleen overtroffen door die van de Haarlemmermeer. In het zuiden van deze polder, bij de Huigsloot, werden in 1923 ca. 9000 kleine koperen munten ontdekt tezamen met overblijfselen van een zak en een stuk van het ijzeren beslag van een kist; dit alles was waarschijnlijk afkomstig uit een schip dat rond 400 na Christus vergaan is.

Een heel bijzonder aspect van de Vughtse schatvondst wordt gevormd door de twee zilveren lepels en de twee halffabrikaten van dergelijke lepels. Ofschoon het strikt genomen niet te bewijzen valt dat munten en zilver bij elkaar behoren, ligt het toch wel voor de hand dat zulks het geval is. De lepels hebben een rechte steel die aan de ene zijde in een punt eindigt en aan de andere kant via een "knik" verbonden is met het lepelblad, dat vrij plat is en een enigszins langwerpige vorm heeft. Een der lepels is wat gesleten, terwijl de andere nog ongebruikt en wellicht zelfs nog niet geheel voltooid is (lengte resp. 13.85 en 14.75 cm). De halffabrikaten (lengte 7.3 en 8.3 cm) kan men duidelijk herkennen als grondvormen van nog te smeden lepels.

We hebben hier te doen met de kleinste soort Romeinse lepels, nl. de cochlearia. Deze werden gebruikt voor het eten van slakken (N.B.: het puntige uiteinde van de steel), oesters en eieren, maar ook voor het afmeten van kleine hoeveelheden, vooral in de keuken en bij medicijnen. De inhoud van beide Vughtse lepels bedraagt ca. 1.9 ml (= $\frac{1}{6}$ ligula (normale Romeinse lepel) = 1 cochlear); vgl. onze maten theelepels en eetlepels, die in de farmacie resp. 3 en 15 ml groot zijn.

Voor een verklaring van de Vughtse schatvondst, waartoe ik behalve de munten en het zilver ook het gewicht van $\frac{2}{3}$ Romeinse pond meen te mogen rekenen, moet men zeker met twee mogelijkheden rekening houden, waarbij bedacht dient te worden dat omstreeks 260-270 de Nederlandse limescastella langs de Rijn grens zijn opgegeven en dat ca. 270 ook de Romeinse stad Nijmegen, Ulpia Noviomagus, geheel verlaten is.

De eerste mogelijkheid is dat het hier bezit betreft van een zilversmid. Een dergelijk iemand zal wel in een stedelijke nederzetting gewoond hebben, waaruit hij in een tijd van gevaar kan zijn weggetrokken naar vermeende veiliger oorden. Heeft hij zich op zijn tocht als gevolg van een onverwachte bedreiging genoodzaakt gezien het belangrijkste deel van zijn bezit in de grond te verbergen?

Een tweede mogelijkheid is dat de schatvondst behoort tot buit die door Germanen van de overzijde van de Rijn behaald was op plundertochten in het n.w. deel van het Romeinse rijk. De munten en bijbehorende vondsten zouden dan door een van dezen te Vught verborgen kunnen zijn tijdens een militaire actie van keizer Probus (276-282), die de binnengedrongen vijanden grotendeels uit Gallië heeft verjaagd (vgl. De Boone, o.c., p. 47-49).

Ten slotte nog een enkel woord over andere vondsten welke gedaan zijn in de grond die met behulp van een dragline langs de westelijke oever van het Halsche Water is gedeponeed, in de onmiddellijke nabijheid van de munten. Deze vondsten, waarvan enige reeds boven vermeld zijn, houden vrij zeker geen van alle verband met de muntschat. Ze wijzen grotendeels op bewoning in verschillende perioden: een speelschijfje van inheems-Romeins aardewerk stukken van Romeinse dakpannen; een netverzwaring van tuf en een welke gemaakt is van een fragment van een Romeinse tegula; een 12 cm lange ijzeren pijlpunt, die wellicht Romeins is; scherfjes van 2de- en 3de-eeuws gevernist aardewerk; een randfragment van een Romeinse blauwgrijze, terra nigra-achtige kookpot met rond omgeslagen rand: stukjes terra sigillata, o.a. van vorm Drag. 29 (laatste kwart 1ste eeuw) en Drag 37. (2de en eerste helft 3de eeuw; een scherf van Badorfer aardewerk met radstempelversiering (8ste-9de eeuw); fragmenten van laat-middeleeuwse ceramiek en 17de-eeuwse wijnflessen, stukken prikkeldraad en granaatscherven . . . Met behulp van de mine-detector is op 2 oktober o.a. nog een vrij sterk gesleten sestertius (van orichalcum) ontdekt van Faustina I, die in 141 gestorven is en de echtgenote was van Antoninus Pius (138-161). Ook deze munt heeft zeer waarschijnlijk geen deel uitgemaakt van de grote schatvondst.

J. E. BOGAERS